

»KLASJE« NA NOVO POGNALO

Književnost

Zbirka Klasje – pri DZS – je pred tridesetimi leti in več pričela tiskati domače klasike z nekaj primerov tuje književnosti, namen in pomen pa je bil jasen: nuditi čtivo srednješolcem, zato so bile knjige dopolnjene z ustreznimi spremnimi besedili raznih avtorjev, s prepotrebni opombami. Zatem je 1961. pričela izhajati knjižnica Kondor v uredništvu Uroša Kraigherja in je vidno razširila obzorja, s slikovnim gradivom dopolnila besedila, namen pa je bil isti: nuditi (pretežno) srednješolski mladini tista dela iz domače in svetovne književnosti ter književnosti jugoslovanskih narodov, ki so bila potrebna za poznavanje besedne umetnosti na šolski ravni (po letih in recepcijski zmogljivosti). Odstopanj od tako začrtanega programa je bilo malo, prej več obogatitev, vmes tudi »stranskih«, npr. s področja filozofije, umetnosti. Pač v duhu interdisciplinarne povezanosti. Tvorna dejavnost pa je temeljila tudi na plodnem sodelovanju med urednikom in šolskimi praktiki v okviru Slavističnega društva, kot je dejal Uroš Kraigher. *Edino enega ni bilo mogoče rešiti ne pri starem Klasju ne pri Kondorju: ob vsaki knjigi so bili zaželeni metodološki napotki z vprašanji, kar je že pred vojno uredniščevala zbirka Cvetje iz domačih in tujih logov pri Mohorjevi družbi. Kakor koli že, slednje je ostalo pri pobožni želji po metodološkem deležu, vendar je Kondor sicer izpolnjeval programsko začrtane natise, kot jih je s skrbno preudarnostjo in načrtnostjo vodil Uroš Kraigher. Tudi po njegovi smrti je še potekal program iz njegove uredniške zamisli, iz njegovega predala, a je potem Kondor začel s šolskega vidika pešati. Potlej so prihajale med bralce knjige – gotovo sicer dobrodošli prevodi – ki niso imele nič skupnega predvsem s srednješolskega ali celo visokošolskega programskega vidika. Z vidika šolskih uporabnikov se kaže kriza Kondorja tudi skozi knjižničarska očala. Nekak vakuum se je v šolski »bralni praksi« tem bolj čutil, ker nekaterih*

avtorjev in del že nekaj časa ni mogoče dobiti, tistih pač, najbolj iskanih, po drugi strani pa šolska berila niso v celoti zadostila potreb.

V takem stanju je pri DZS nanovo poglalo Klasje kot zbirka, namenjena srednješolski mladini. Naglasiti velja zlasti ureditveni princip sleherne knjige: kronološki pregled o avtorju in delu, preglednica časa z vzporednicami iz zgodovine, pomembnimi pojavi in osebnostmi, uvodna študija, bibliografija, sodbe o pisatelju, zatem pa sledijo metodološka vprašanja in teme. Taka osnova za prezentacijo literarnega dela sledi vsem zahtevam sodobnih pedagoških in metodoloških prvin in izpolnjuje dolgo pričakovano obdelavo za šolski krog namenjena berila. Od uredništva Klasja je odvisno, ali bo dobro zastavljena metodologija s celotnimi spremnimi besedili dosledno izpeljana, kar je zanesljivo mogoče pričakovati. Opozoriti velja, da pri opombah ne bi smeli skopariti s pojasnili. Pri izbiri del pa ostaja še vedno izhodiščni problem: neizbežno je treba upoštevati namen in pomen vse do izbora avtorja, do odbranega dela ali del, zlasti pa, katera so tista dela, ki jih dejansko občutimo kot »primanjkljaj« v razponu možnih besedil, na knjižnem trgu ali tudi v knjižnici. Povezava s tem, kar se dogaja v okviru književnosti – zakaj ne tudi jezika? – v šoli, je nujna. S tem dobijo prednost avtorji in dela, ki jih šolska praksa mimo beril pogreša. In drugo: recepcijska zmogljivost dijakov je nekaj, kar je potrebno upoštevati pri izboru, pri pisanju spremnih besedil in načinu podajanja itd. Generacija šolarjev izpred dvajsetih let je drugačna kot sedanja, navsezadnje tudi interesne stopnje in zmogljivosti niso konstanta. Toliko mimogrede. Pred nami je prvih pet zvezkov novega Klasja, kar tri dela so iz tujih književnosti in dve iz domačih.

V okviru svetovne književnosti je najstarejša Stara orientalska lirika v izboru, ureditvi in s spremno besedo Vasje Cerarja. Škoda, da zvezek vsebuje že po zamisli le liriko, ne pa tudi epiko. Knjiga

vsebuje manj kot 60 strani pesmi, ali okoli 44 primerov s haiku poezijo vred. Prostorske zadrege tu niso mogle biti ovira. Avtor zbirke je odbral vse od sumerskega pesništva, poezije starega Egipta, do Svetega pisma, Korana, stare arabske lirike, indijske poezije, kitajske lirike in japonskega pesništva. Vasja Cerar ni izbral možnosti, da bi vključil mnogo več primerov in je že Janko Kos v Antologiji svetovne književnosti I nudil 1973. opazno več kot sedanji izbor. Ob tem se znova zastavlja načelno vprašanje o prevajalcih in prevodih. Pošteno je treba povedati, od kod je prevajalec prevajal, ali iz izvornika ali iz sekundarnega ali celo terciarnega vira oziroma prevoda. Če postavimo vnaprej, koliko dejansko lahko upoštevamo šolsko prakso stare orientalske književnosti, pa je za antologijski prerez vendarle bera predstavljenega dosti preskromna, mimo možnosti, ki so se dejansko nudile. Pri poimenovanju nekaterih sklopov v temelju ravnati po ustaljeni praksi, saj že od Trubarja poznamo Biblijo, potlej Sveto pismo, razlikovanje obeh poimenovanj sugerira protestantsko in katoliško oznako, v okviru tega pa ločimo Staro zavezo od Nove zaveze. Tako Sveto pismo kot Koran sta prvenstveno verski knjigi, kar ob možnih literarnih prvinah ali posameznih enotah vseeno terja vsestransko razlago, ne omejeno. Če vzamemo za primer Visoko pesem, naj gre za take ali drugačne poglede, treba jih je podati široko razložene. Razdelitev te pesmi na posamezne enote ne ustreza docela natanko temu, kar najdemo v Stari zavezi (slov. prevod 1959). Tisto, kar nosi v antologiji naslov *Nevesta*, je le odlomek iz 1. prizora. Prav tako gre za odlomek pri Zboru mladenk, kjer je v Stari zavezi II Zbor ljudstva v 3. prizoru Poroka, naravna in duhovna. Očiten razkorak pa je nastal med antologijskim Ženinom, kot odlomkom iz 5. prizora, in svetopisemsko postavitvijo, kajti ta del pesmi govori zbor spremstva. Niti najmanj ni vseeno, ali je to pesem ženina ali pa občudujoče hvalnice zboru.

Stara arabska lirika je nastala pred

Koranom in zavzema posebno mesto v arabskem pesništvu ter ima v mnogočem posebno vsebino. Iz tega območja ni prav nobene pesmi. Mimogrede povedano, pred dolgimi leti so v srbohrvaškem prevodu natisnili lep izbor arabske lirike, ki je nastala pred Koranom. Kakor Sveto pismo je tudi Koran v temelju verska knjiga in je potrebno vsaj kratko razložiti bistvo in naravo tega dela. Bralca avtor zavede, saj odbrana sura nikakor ni primer stare arabske lirike. Izbor sure iz Korana je preskromen, da bi z enim primerom dobili vsaj približno podobo, zlasti še, ko ni vsaj informativne razlage. Kasida je pač nepogrešljivo tipična pesem Arabcev – ne le teh – pa bi jo kljub drugim sestavinam kazalo uvrstiti v antologijo, vsaj s primerom.

Neumljivo je, da ni predstavljena pokoranska »zlata doba« arabskega pesništva za časa Abasidov, v teh petih stoletjih (nekako 750–1258), je seveda ustvarila vrsta pesnikov sijajne dosežke, ne le omenjeni imeni, ko je izpuščena kaka enako ali bolj pomembna osebnost. Za evropski prostor, tedaj arabsko Andaluzijo, so posebno zanimivi pesniki, ki so posredno ali neposredno vplivali na španski prostor, zagotovo pa je za vso arabsko pesništvo težko pogrešljiva mušavah, sicer petju namenjena pesem. Pri Svetem pismu in pri Koranu bi kazalo upoštevati od tipičnih izbirnih primerih tudi nekaj tega, kar se je kasneje sekundarno pojavilo v umetnem pesništvu ali prozi, celo dramatiki. Skratka, ta del je nedopustno slabo predstavljen.

Pri perzijski poeziji sta upoštevana osrednja pesnika, Omar Hajam in Hafiz, medtem ko sufijsko pesništvo ni niti omenjeno. Firduzi je epik, zato ni bil uvrščen v antologijo; premore pa tudi lirična mesta in bi ga mogli upoštevati, najsi je širina pripovedi pri njem vodilna. Ni pa sledi o največjem mističnem pesniku islama, Rumiju; pri njem najdemo pravo enciklopedično širino sufijske misli. Za staro orientalsko književnost, kot zasilno poimenujemo kopico literatur, je nemalokrat nevshečno po sili razločevati

liriko od epike, ker tako nepoučenemu bralcu zastirajo dejanske razsežnosti pesniškega sveta neke civilizacije, kulture, naroda.

Tudi pri (stari) indijski književnosti smo v zadregi, pojasnila in razlage so kar preskromne, izbira iz Ved in Bhagavadgite pa ne vsakič najbolj posrečena, pa po številu primerov preskromna. Pri razlagi bi kazalo upoštevati Abhinavagupto, ki je sprejel teorijo Nayaka o univerzalnosti, kar je bazalnega pomena za indijsko umetnost. Kalidasa je tudi v liriki nepogrešljivo ime, avtor antologije ga je vključil, kot tudi Amaruja. Tudi jezikovni, filozofski in mistični problemi bi morali biti vsaj na informativni razberljivosti. Za epa Mahabharata in Ramajana – ob lirskih mestih – ni bilo mesta, zagotovo pa bi vsaj v odlomkih zaslužila posebno knjižno izdajo in komentarje. Ali je budističnim aforizmom in sutram mesto v taki antologiji ali ne, se da pogovarjati. Najsi je osebnost Bhartrharija zavita v meglo, pa je tisto, kar mu pripisujejo v pesništvu, inovativno, v marsičem novo v gledanju na ljudi in svet. Vsaj omeniti bi kazalo Jayadeva s sanskrtskimi pesniškimi spevi.

Kitajska lirika bi morala vsaj v obrisih dobiti malenkostne mejnice in navedbe glede ver, kulture in posebnosti dob, ki jih antologija vključuje. Pričetek pri Šikingu je utemeljen in tudi podan z lepimi primeri. Vsaj omeniti pa bi kazalo Tao Chijena kot največjega poeta zgodnje dobe, ga morda predstaviti s pesmijo. Še pred Li Taipojem je upoštevanja vreden poet Vang Vei. Li Taipo je po Gradnikovi zaslugi postal pojem kitajske lirike tudi za širok krog slovenskih bralcev. Še vedno velja za prvo ime kitajskega pesništva. Pesnik Tu Fu ima zgledna primera tipično njegove pesniške vsebine. Mlajšega pesnika Pe Lotiena (9. st.) ob vsej bogati poeziji s kritično distanco in socialnim čutom ni niti v skromnem prikazu, čeravno bi kaka od pesmi zaslužila, da je vključena že zaradi globoke navezanosti na življenje in jasne preprostosti. Če so njegove pesmi tedaj napisali na zidove

stavb, taoističnih in budističnih templjev, na poštno postaje, tedaj je že za tisti čas veljala sporočilna vrednost pesmi kot nekaj splošnega in etično, estetsko veljavnega. Iz časa dinastije Sung bi kazalo vsaj navesti Su Tung Poja, seveda pa pridejo v poštev še druga imena.

Podobno je z japonsko liriko. Tudi tu pogrešamo vsaj najbolj potrebne informacije. Avtor je navedel kot prvo pomembno zbirko Manjošo, mimogrede bodi povedano, da je pri tej antologiji zastopanih prek 400 pesnikov, ne pove pa iz dinastije Heian o antologiji Kakonšu z okoli 100 pesnikov in nad 20 pesnic. Primeri lirike iz ene in druge antologije bi bili na mestu, zastopan je le Hitomaro. O haiku poeziji bi kazalo kaj več predstaviti, navsezadnje je ta lirika imela živ odmev tudi v slovenskem pesništvu. Avtor je predstavil najvidnejšega pesnika haiku, Macua Baša. Ker imamo v slovenskem prevodu antologijo haiku poezije, ne bi smelo biti težavno predstaviti še koga. Nasplošno pa – v Antologiji orientalske lirike je bilo zamujeno obilo možnosti za predstavitev pesniških dosežkov v dosti večjem obsegu, iz tega pa izvirajo vrsta možnosti za spoznavanje, estetsko doživetje in misel. Sodbe o stari orientalski liriki pa je avtor skrbno izbral, prav tako je smiselno sestavil metodološka vprašanja. Prešernov Krst pri Savici je bil sicer od nekdanjih pesnitev, ki je bila deležna posebne pozornosti, take ali drugačne odmevnosti, in to pri različnih generacijah. Razumljivo je tedaj, da k tej Prešernovi »najbolj zapleteni pesnitvi« tudi današnji čas išče svoj obraz. Janko Kos je uredil Prešerna v Zbranih delih slovenskih pesnikov in pisateljev, napisal več del o naravi Prešernovih pesmi, tako da »srečanje« s Krstom pri Savici zanj ni novo. Povsem odveč pa je za dijaško rabo izolirano obravnavati Krst pri Savici – torej posebna knjižica – vedno so bile potrebne Poezije, kajpak tudi Krst, in nobenega razloga ni, da bi tudi potlej ne imeli na voljo Poezij. Spremna beseda z opombami Janka Kosa ima spričo doslej uveljavljenih razlag poseben pomen

in težo dognanj. Janko Kos se v jedru ne oddalji od prej postavljenih svojih interpretacij; osredje Kosove razlage govore o Nastanku in izidu Krsta pri Savici in o Krstu pri Savici. Tu osvetljuje literarne zglede, motive, teme in ideje, romantično naravo pesnitve, formalne in literarnoteoretične poglede. Pri ne dovolj opredeljenemu pojmu »povesti v verzih« bi se kazalo poglobiti v naravo tega fenomena, postavljenega bolj v duhu 19. stoletja kot 20., kar pa morda zahteva posebno mesto in širino. Pri razlagalcih Prešernovega Krsta pri Savici se je avtor najprej in tudi najobširneje ustavljal pri dr. Žigonu kot tistem, ki je formalno in interpretativno poglobljeno osvetlil probleme v luči svojih dognanj. Povsem razumljivo je, da v takem namensko usmerjenem zvezku ni mogoče izčrpati celotno genezo vseh pišočin o Krstu. Zagotovo pa bi bilo na mestu, da bi avtor podal vsaj nekatere sodobnike, ki so opazno posegli v prešerniano; zagotovo se Slodnjakova interpretacija razlikuje od Paternujeve, M. Juvan je podal doslej najobsežnejšo analizo, pa če iz šolsko omejenih razlogov pustimo ob strani F. Bernika, J. Pogačnika, F. Kidriča. Ne da bi morali dobiti nadrobnejšo vsebino njihovih razlag, pa bi z očrtnimi prikazi pridobili pri specifični dognanj posameznih strokovnjakov in pri različnosti pogledov. Vprašanja ob koncu so skrbno odbrana, medtem ko so teme, vsaj nekatere, prezahtevne za srednjo stopnjo. Pri Salomi Oscarja Wilda se zastavlja načelno vprašanje, ki je lahko stalnica za podobne primere: ali tujo literarno osebnost predstaviti le z ene plati (z enim delom), in v takem primeru naj izbrano predstavlja sredico umetnikove ustvarjalnosti, ali pa ponuditi antologijski izbor tega, kar je umetnik podal kot specifično v raznih vejah besedne umetnosti. Očitno je prevladalo mnenje, da je z enim delom iz razvejanega opusa zadoščeno potrebi, še zlasti, ko gre za prevod iz tuje književnosti. V primeru, da bi šlo za Wildovo Sliko Doriane Graya, je to razumljivo zaradi romanesknega obsega. Neprimerno bolj privlačno in tudi s pri-

okusom celostnega prereza pa bi bilo, ko bi dobili v enem zvezku nekaj iz pesništva, proze, s Salomo vred, morebiti vsaj odlomek iz eseja in nekaj toliko značilnih aforizmov. Kadar ne gre za obsežno besedilo, pač kaže predstaviti književnika v izbirnem prikazu različnega. Vsekakor pa je Saloma v prevodu Djurdje Flere pridobitev.

Majda Stanovnik je v spremni besedi najprej skicirala evropska dogajanja in Wilda okoli leta 1891 ter zgolj omenila dekadenco in simbolizem, kot da gre za (šolsko) znane in opredeljene pojme. Leta 1991 je za Wildovo osebnost in literarno delo v mnogočem posebnega pomena, kar je avtorica strnjeno osvetlila, spregovorila o nastanku in uprizoritvi Salome, podala izvor in literarne upodobitve Salome pred Wildom. Analizirala je zvrstnost, osebe in slog v Salomi ter s tem zadostila poglavitnim analitičnim zahtevam. Majda Stanovnik je preprosto in s čutom za uporabnika zgledno predstavila Wildovo Salomo in tudi ob koncu smotno zastavila metodološka vprašanja in odbrala teme, ki so uresničljive z vidika srednješolske razgledanosti in eeditivnosti.

Pri Cankarjevem romanu Na klancu je za spremna besedila poskrbel Peter Kolšek. Vnovično vračanje k natisu Cankarjevega romana seveda ponuja vprašanje, ki je pač povezano z natisom nekdanjega Klasja, Cankarjevih Izbranih del in Zbranega dela slovenskih pesnikov in pisateljev: ali je potreba po romanu Na klancu toliko prisotna, da je to tisto Cankarjevo delo, ki ga najbolj pogrešamo za šolsko rabo. Resnici na ljubo pa je treba izreči – spremna besedila v sedanjem natisu so uravnana v okviru skupno zamišljenega projekta obdelave, ki je nesporna pridobitev. Po nastanku romana Na klancu je avtor spremne besede spregovoril o Zgledih in zvrstnosti, zgledi pri Maupassantu in Zolaju pa ne zvenijo prepričljivo, nerodno je uporabljen izraz »ženski oziroma materinski roman«, prva oznaka ima dandanes, ali pa že tedaj, pejorativen pomen. Ko govori o novoro-

mantičnosti Cankarjevega romana, se popolnoma zaveda zapletene opredelitve, ki ne more biti enosmerna. Pri motivih, temah in idejah pa je strnil poglavitna zapažanja, kar je dopolnil s prikazom poglavitnejših likov v romanu. Zgradbi in slogu je odmeril skromen delež, zato pa je zelo ilustrativen sprejem romana Na klancu. Ni naloga avtorja, da spregovori o dramatizaciji romana Na klancu in filmski realizaciji, vsaj pri slovenskih delih pa bi bilo koristno, ko bi vsaj v prihodnje pisci spremnih besed informativno upoštevali sekundarne izpeljave. Vprašanja ob koncu so skrbno premišljena, prav tako teme, le da bi bilo umestno vnesti tudi primerjavo med (dramatizacijo) filmom in romanoma, tembolj, ker je v slikovnem gradivu polovica fotografij filmskih.

Marcel Proust v zglednem prevodu Radojke Vrančič je predstavljen z začetnim romanom iz cikla Iskanje izgubljenega časa, s Combrayem. Doslej imamo dva natisa tega dela, pa je tudi tu vprašanje, ali je Combray toliko iskano čtivo, da ga je potrebno vključiti že v 1. letnik Klasja. Marjeta Vasič, ki je že prej napisala študijsko zaokroženo podobo o Proustovem svetu (v zbirki Sto romanov, k romanu V Swanovem svetu), je sedaj zastavila pero na ravni pregledne in razumljive razlage, z vsemi bistvenimi komponentami, ki omogočajo lažje in prenikavejše razumevanje tega prvega dela romana V Swanovem svetu. Uvodoma je skicirala dogajanja proti koncu 19. stoletja in je od Proustovih »učnih let« prešla k jedru, tj. k ciklu Iskanje izgubljenega časa, pa posebej h Combrayu. Govorec o kompoziciji in slogu, prinaša raznovrstne sestavine, ki oblikujejo Swanov svet, osvetljuje dve časovni perspektivi. Vprašanja na koncu zahtevajo kar podrobne analize in odgovore, v okviru tém pa je morda ena bolj zahtevna, kot jo samostojno zmore srednješolec. Treba pa je še omeniti, da je pri slehernem zvezku Klasja navedena bibliografija

prevodov in nekaterih poglavitnih del o pisatelju, kar je pridobitev.

Pri knjigah Klasja kaže razmisliti predvsem dvoje: katere avtorje odbrati in katera dela. Precej razumljivo je, da se moramo srečati z avtorji in deli, ki jih že poznamo v sorodnih natisih, a so te knjige že davno pošle. Ni pa res, da je bralni prostor za srednješolca že povsem napolnjen. Že kar leta čakamo na Beckettovo igro Čakajoč na Godota, ob tem pa morda še kako krajše besedilo, leposlovne ali (in) esejistične narave. Pri Cankarju bi kazalo natisniti Podobe iz sanj s temeljito spremno besedo in dognanji (F. Bernik), ki postavljajo črtice v poseben položaj v okviru pisateljeve (kratke) proze. Pisateljski delež Stanka Majcna ta hip nima mesta niti v berilih, a bi bilo na mestu, ko bi ga dobili v izboru Klasja. O izvornih slovenskih radijskih igrah še nihče ni pomislil, da so tudi del književnosti, pa nemalo radijskih iger je, ki so doživele lepe uspehe. Tudi drugje. Mešo Selimoviča bi kazalo predstaviti s kratko prozo, esejem. Federico Garcia Lorca zasluži izbor pesmi in kako dramo, na Apollinaira že dolgo čakamo. Pa tudi pri klasiki bi ne smelo biti zadreg. Evripida, docela drugačnega od Sofoklesa ali Aishila, bi potrebovali za take potrebe. Tudi Menandra nimamo v knjižni izdaji, dasi je že nekaj desetletij znano, da se je ena komedija ali dve, kakor pač vzamemo, le ohranila v celoti. Pri Bulgakovu pač pričakujemo nekaj, kar predstavlja osredje njegove ustvarjalnosti. Seveda je tu navrženo le nekaj imen, ki preprosto spadajo med bralno vsebino za šolsko rabo. Razumljivo je, da brez ponatisov klasikov in modernih književnikov ne bo šlo, tu pa je treba dati prednost nedosegljivim ali težko dosegljivim delom.

Oprema Klasja je v osnovi enovita, preprosta, jasna v izpeljavi, morda v barvi malo sivo delujoča, toda oprema in grafična ureditev Vilija Vrhovca je estetsko premišljena.

Igor Gedrih